te voet

de wandelkrant van Nederland

Uitgave HOBRI PERS BV Postbus 274 3700 AG Zeist tel. 030-6956853 fax 030-6958126 3e jaargang nr. 10 - januari 1998 prijs ƒ 3,45/ Bfr. 70

abonneren? bel de abonnementenlijn 0800-224222 of zie pag. 27

inhoud:

5 Pieterpad: een vervolg

8 Wandelaars over boeken

10 Warm de winter door

12 Natuurstappen rond Diemen

14 Wijnwandelen

Wandelen in de winter

In de winter kun je wandeltochten maken die anders nooit mogelijk zijn. Door berijpte velden, besneeuwde bossen, bevroren veenmoerassen. Bijkomen van de kou met hete grog bij knappend haardvuur, in één van de vele herbergen die ons land rijk is. Stellen dat de winter vreselijk is, getuigt van pessimisme. Veel reëler is de uitspraak: 't Kan vriezen, 't kan dooien. 'te voet' inventariseerde het winterweer.

door Frank Flippo

Voor het leeuwendeel weertypes begeeft, wordt meegeprut. De reeën lieten zich niet

In ons zeeklimaat kan elke maand

14 Wijnwandelen in Zuid-Tirol

20 Essen 'hat wat'

24 Winterfolklore

en verder:

- Agenda
- Buitenkansen
- Gezondheidsrubriek
- Marsberichten
- Wandelen op het Web

van de Nederlandse wandelaars valt het wandelseizoen van eind maart tot hooguit eind oktober, samen met het kampeerseizoen. Vanaf november is het weer te slecht, hoor je ze roepen. Maar wat is slecht weer? 'Geen beter weerbericht dan een slecht weerbericht', zei Midas Dekkers ooit in 'te voet'.

In Nederland regent het zelden of nooit een hele dag. We wonen in een buiïg land, niet in een regenland. Buiïg met de nadruk op opklaringen. Elk buitje doet volksstammen huiverend naar buiten kijken. Tot ze één voet buiten de deur zetten. Dan merken ze dat het wel losloopt met dat 'pokkenweer'. Neem een gouden oktobermiddag, een nevelige novemberdag, een duinwandeling, opgefrist met maartse buien waar je met appelwangen uit terugkeert. Niets is veranderlijker dan het Nederlandse weer. Wie alleen wandelt op milde, zonnige zondagmiddagen, kent maar een heel beperkt deel van Nederland, ook al heeft hij alle uithoeken bezocht.

Wie zich bewust in uiteenlopende weertypes begeert, wordt meegesleept in de beweeglijke magie van de meteorologie. Geen enkele

O, land van mest en mist, van vuilen, kouden regen
Doorsypeld stukske grond, vol kilten dauw en damp
Vol vuns, onpeilbaar slijk en ondoorwaadb're wegen,
Vol jicht en parapluies, vol kiespijnen, vol kramp!

O, saaie brij-moeras, o erf van overschoenen,
Van kikkers, baggerlui, schoenlappers, moddergoön,
Van eenden groot en klein, in allerlei fatsoenen,
Ontvang het najaarswee van uw verkouden zoon!

Uw kliemerig klimaat maakt mij het bloed in de aderen
Tot modder; 'k heb geen lied, geen honger, vreugd nog vreê.
Trek overschoenen aan, gewijde grond der Vaderen
Gij- niet op mijn verzoek- ontwoekerd aan de zee.
(De Genestet, november 1851)

herfst of lente zal ooit dezelfde zijn. Zondagmorgen, late herfst, liep ik eens over een bospad bij Utrecht. Het had geregend, maar nu was de lucht strakblauw. Nog blauwer waren de talrijke regenplassen in de evenzovele kuilen van het zandige laantje. In de bijna bevroren stilte van die ochtend zag ik, over de blauwe plassen heen, tussen het felgele esdoornloof, op honderd meter afstand een hinde oversteken. Het dier stopte, boog zijn fraaie kop in mijn richting, vriendelijk knikkend, en wandelde toen rustig verder. Twee dagen later was alles bewolkt, miezerig en bladerloos en in plaats van plassen lag er prut. De reeën hieten zich niet zien. De juiste tijd, de juiste plaats... En die is nooit te voorspellen, alleen als je vaak en veel buiten bent, maak je meer van dit mee. Het weer is misschien in grote lijnen, voor grote streken en op korte termijn voorspelbaar, maar op ultrakorte termijn, in zeer locale zin of op langere termijn nooit. Hoe veel je ook weet van het weer, in ons zeeklimaat zijn er zoveel onzekere factoren dat je alleen als buitenmens alle finesses leert kennen.

Wintermaand

Toch, een algemeen overzicht is boeiend genoeg. 'te voet geeft dat hieronder, zodat je van maand tot maand kunt zien wat het karakteristieke weer is en hoe je dan kunt wandelen. We beginnen in december, de maand dat deze 'te voet' verschijnt.

De winter begint. Op de kortste dag, 21 december, moet je eens een wandeling maken. De zon staat dan zo laag dat het de hele dag vroege ochtend of late avond is. Wintermaand heet december, maar januari en februari zijn de echte wintermaanden. December is een overgangsmaand, met herfstachtig en winterachtig weer. In ons zeeklimaat kan elke maand als overgangsmaand uitpakken, maar zo ongewis als op Far Oër is het hier niet, want wij zitten op het continent. En zelfs bij IJsland bakent de zon nog de seizoenen af. Vandaar dat er vastigheid bestaat in het weer en dat er karakteristieke maanden zijn. November en december zijn het donkerst, waarvan december de donkerste is. Door de korte dagen, maar vooral doordat deze maanden het meest bewolkt zijn. In december schijnt de zon gemiddeld anderhalf uur per dag. Niet verwonderlijk dat Kerstmis, een lichtfeest van hoop en leven, in Europa een decemberfeest is, net als Oud en Nieuw, dat de hemel doet oplichten met vuurwerk. Overal waar mensen wonen, brandt in deze maand feestverlichting.

Een decemberwandeling door vochtige, sombere bossen, incidenteel bestoven door sneeuw of bezocht door een striemende bui, vrolijkt op met een middagmaal in een pannenkoekenhuis, waar bij kaarslicht en in de groeiende schemer de stroop kwistig vloeit,

vervolg op pag. 3

vervolg van pag. 1

terwijl je voeten warmen bij het haardvuur. Winterse paden zijn op zachte dagen altijd modderig. Wie zich laarzen en slijk wil besparen, zoekt de zandgronden op, vol winters groene dennen en glooiingen

waar het schaarse licht over speelt.

Witte Kerst

Wie een witte Kerst wil, loopt in Luxemburg en de Eifel (een deel heet Schnee-Eifel) meer kans om te wandelen tussen besneeuwde kerstbomen. Ik mocht dat een keer meemaken bij Monschau. Na een rijke maaltijd wandelden we in de namiddag van Eerste Kerstdag over de besneeuwde paden. Overal op de hellingen flonkerden met lampjes behangen 'buitenbomen'. Terug in ons houten hotel geurden op elke verdie-

19 dagen per jaar; waarvan het meeste valt in januari (zeven dagen) en februari (acht dagen). Het komt echter voor van oktober tot mei, een hoogst enkele keer zelfs begin juni.
Als het zo koud is dat bloemen bevriezen, bloeien de ijsbloemen. Centrale verwarming heeft ze verdrongen van het vensterglas naar de ruiten van schuren, auto's en bussen. Eigenlijk zijn het ijsvarens, ijsveren of ijscactussen. Ze zetten zich af rond minuscule beschadigingen, zoals krassen en barsten, die dan de varen- en veernerven en de cactusstekels vormen. Ze groeien van onderaf tegen de ruiten omhoog, de vreemde, onwezenlijke flora van de grondvorst.
Zachte januarimaanden komen regelmatig voor. Boeren waren hier niet blij mee, getuige enkele gevleugelde uitdrukkingen. Zulke

graad warmer dan januari. De gemiddelde minimumtemperatuur is soms lager dan in januari. Vaak valt in februari de jaarlijkse koudepiek. Tegelijkertijd maken de grotere lichtintensiteit en de lengende dagen februari vrolijker dan januari.
De eerste sneeuwklokjes, krokussen en winteraconieten verschijnen.Maar de winter is nog niet voorbij. Pas eind februari maken we de balans op.
De allerkoudste februarimaand sinds de eerste metingen was in 1956, met achttien nachten kouder dan min tien. Dat was toen ook gelijk de enige echte wintermaand.
Barre temperaturen, maar een hogere zonnestand dan in januari. Daarom kan er in februari al zoveel bloeien. Zelfs in koude winters ontdooit de zon soms

net als op 23 september, de dagen even lang. Voor ons is de zon dan terug uit het zuiden en begint zo zijn zomerse opmars. De kalender heeft de 21ste maart daarom gekroond als eerste lentedag. Helaas meestal een loze kroon; maart is nauwelijks lente-achtig. 'Maart kent zeven zomerse dagen' verdient een korreltje zout. Weerkundig is een dag zomers, als de temperatuur boven de twintig graden komt. Dit gebeurt in maart zelden. Zachte maartse dagen voelen hooguit zomers aan door de barre kou die nog vers achter ons ligt; vijftien à zestien graden is dan al warm. Op 14 maart 1848 vroor het in Friesland nog 18 graden; op eerste paasdag reden de arresleden nog over de grachten. Maart is een weermaand van hoop en tegenslag. Wachten, wachten, wachten tot het voorjaar wordt, als het tegenzit gebeurt dat pas eind mei. Voor boeren hoeft het in maart nog niet te zomeren.

Danst het lammetje in maart,
april vat haar bij de staart.
Maart guur,
volle schuur.
Geeft maart donder,
sneeuw in mei geen wonder.

Eind maart mag het ook van de boeren lente worden.

Maartse buien die beduien dat de lente aan komt kruien.
Is op Sint-Rupert (27 maart) de hemel rein, zo zal het ook in juli zijn.

met zware storm loop ik graag rond. Alle menselijke bedrijvigheid ligt stil, de natuur heerst. Het verkeersgeraas is verstomd. Lopend door de straten en lanen hoor je de wind huilen. Hij speelt met afgerukte takken en rondvliegende dakpannen. Hier en daar haast zich een enkeling naar zijn huis, verder ben je alleen. Extreme sneeuwval of dichte mist genereren dezelfde onaardse stilte. Wie dan binnen blijft, weet niet wat hij mist...
Het voor maart meest typische weertype is de maartse bui met zachte hagel of korrelhagel. Korrelhagel springt niet bij het neervallen, is zuiver wit en je kunt het samendrukken. In eerste instantie lijkt het sneeuw, tot je dichterbij komt.
Deze buien ontstaan boven de noordelijke Noordzee en drijven met noordwestenwind ons land binnen. Als in maart 's avonds het land sneller afkoelt dan de zee, kan men aan de kust dreigende wolkengevaarten zien in de vorm van aambeelden. De volgende ochtend warmt de zon het land sneller op dan de zee, waardoor de aambeelden ver landinwaarts drijven en het arme Nederland geselen met maartse buien.
Een fikse maartse bui laat aan de kust meer dan een decimeter dikke korrelsneeuw achter. Als maart nat en guur is, is het de onprettigste van alle wintermaanden om te wandelen. Modderig, grauw en intens koud; zo

ping de opgedofte kerstbomen, Glühwein stond dampend in de glazen.
Een Nederlandse Witte Kerst komt gemiddeld eens in de tien jaar voor. Rond Kerst gaat Nederland vaak gebukt onder 'Weihnachtstauwetter', Kerstdooiweer. December begint dan met vorst, die kort voor of tijdens Kerst abrupt afbreekt. Sneeuw en ijs smelten en alleen engelenhaar en kunstsneeuw houden de illusie in stand. De hoogste temperaturen ooit gemeten in december, was Kerstnacht 1977, het werd op veel plekken 15 à 16 graden.
Al sneeuwt het weinig in december, het is soms koud genoeg om 's ochtends een 'rijpwandeling' te kunnen maken. Rijp is bevroren waterdruppels, het mooist als het zich afzet als kristallen. Je hebt rijp, ruige rijp en bevroren of witte dauw. Rijp bestaat uit kristalletjes, die lijken op boompjes, trechters, zuiltjes en sterretjes, afhankelijk van de temperatuur waarin ze gevormd zijn. Als het door temperatuurschommelingen aan elkaar klit, heet het ruige rijp. Deze ijsklompjes kunnen zich uitbreiden als lamellen en plaatjes.

Louwmaand

Januari, de Louwmaand, is de koudste maand, in De Bilt gemiddeld twee graden. De meeste Elfstedentochten werden verreden in januari en februari, in december bijna nooit. Voor wandelaars is winterse vrieskou interessant omdat je dan gebieden kunt verkennen waar je anders nooit komt: Weerribben, Botshol, Peel en vele andere veenmoerassen waar je anders tot je strot in wegzinkt. Sneeuw is de kroon op het winterwandelweer. Een winterbos is pas compleet wanneer het sneeuwt. In Nederland gemiddeld rijmpjes zijn in heel West-Europa gelijkluidend.

Knapt januari niet van de kou
Dan vindt men in de oogsttijd rouw.
Wast het gras wel in januaar
Voelt men dit in 't ganse jaar.
Geeft januari muggenzwerm
Dan hoort g'in de oogstmaand licht gekerm.

Een zachte winter is een natte winter. De voorjaarszon kan doorweekte grond minder goed opwarmen dan na een vriesdroge januarimaand. Groei en bloei blijven achter.

Dansen de muggen in januaar,
dan wordt de boer een bedelaar.
Is het in januari nat,
leeg blijven schuur en vat.
Als het in januari dondert,
wees over ziekten niet verwonderd.

De statistieken geven de boeren gelijk; op zachte winters volgt vaak een koude lente.

Draagt januari een sneeuwwit kleed,
Dan is de zomer mooi en heet.
De louwmaand mag vriezen stenen uit de grond,
de boer zal niet kniezen, hij vindt 't heel gezond.

Sprokkelmaand

Februari, Sprokkelmaand. Februari is niet minder winters dan januari. Maria-Lichtmis, 2 februari, is een belangrijke indicatie.

Lichtmis helder en klaar, geeft een goed bijenjaar.
Lichtmis helder en rein, het zal een lange winter zijn.
Lichtmisdag een zonnedag, komt meer ijs dan er al lag.
Lichtmis donker, maakt van de boer een jonker.

Februari is gemiddeld slechts 0,3 meters van de stijfbevroren grond. Oppervlakkig wortelende gewassen als krokussen grijpen dan hun kans. Bomen wortelen tot beneden het 'vriespunt', onder nul kunnen plantenwortels geen water vervoeren.
Daarom schieten bomen veel later in blad dan grondgewassen.
Boeren houden net zomin van een zachte februari als van een zachte januari.

Is februari zacht, de lente brengt vorst bij nacht.
In februari muggenzwermen
zo moet ge in meert u wermen.
Blazen de muggen in februari alarm
houd dan in maart de oren warm.
Als de kat in februari in de zon ligt,
moet zij in maart weer achter 't vuur.
Geeft februari klaverblad
Pasen dekt met sneeuw het pad.

Lentemaand

Maart-lentemaand. Op de 21ste staat de zon recht boven de evenaar. Over de hele wereld zijn dan Eind maart kan ineens de zuidenwind gaan waaien. In 1968 werd het op 29 maart bijna 24 graden. De warmste maartdag die ooit werd geregistreerd in De Bilt, dat wel. Twintig-plus eind maart kwam in deze eeuw tien keer voor. Met andere woorden, maart blijft hoofdzakelijk een wintermaand. Maart heeft gemiddeld twaalf vorst-etmalen, tegen dertien in december. Het waait hard in maart en het regent, hagelt en sneeuwt meestal veel. Voor mij is dit de guurste maand; tijdens de eerste kou, vanaf november kun je nog wel wat lijden, maar in maart is het voor je gevoel al eeuwenlang koud geweest en de zomer is nog ver.
Een van de zwaarste stormen sinds mensenheugenis viel op 1 maart 1949, windkracht 11 langs de kust, windstoten tot 140 km per uur. Een klassieke noordwesterstorm met hoogwater. Juist alleen in maart zijn.
Schrale wind en natte sneeuw, zo ongeveer het ongezondste weer denkbaar. Uitzondering: eind maart maakte ik eens een heerlijke 'te voet'-wandeling bij Zutendaal, met overal al kwetterende vogels en zwemende lentegeuren. Deze nare maand heeft tenminste één voordeel: hij luidt het eind van de winter in. Slechts twee maartmaanden in deze eeuw hadden een gemiddelde temperatuur beneden het vriespunt.

'te voet' wenst u uitnemend winterwandelweer, en hoopt dat u de moed kunt opbrengen te genieten van de uitzonderlijke schoonheid van deze maanden. Laat u niet leiden door het weerbericht, kijk niet alleen maar huiverend naar buiten. Ga eerst tien minuten buiten lopen en merk hoe het voelt. Waarschijnlijk denkt u dan: ik ben gek als ik binnen blijf.